

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2020

Redaktion:

Anders Söderberg
Charlotte Hedenstierna-Jonson
Anna Kjellström
Magnus Källström
Cecilia Ljung
Johan Runer

Utgiven av Sigtuna Museum

Hos Herr Niklas och annat skrivkunnigt folk. Utgrävningen i kvarteret Professorn 1 rapporteras

Anders Söderberg
Anders Wikström

Under åren 1999 och 2000 gjorde vi en arkeologisk undersökning i kvarteret Professorn 1, mellan Gröna ladan och Stora gatan. Utgrävningen är den till volymen näst största som gjorts i Sigtuna och blev den fyndrikaste med nästan 50 000 fyndposter och 5 ton djurben. Totalt undersöktes också lämningar efter ungefär 150 hus av olika slag. Under år 2020 slutför vi databearbetningen och skall publicera en utgrävningsrapport.

Utgrävningen är vår största undersökning mellan Stora gatan och sjöstranden. Platsen har haft sin egen karaktär. Den utmärks av en tänkbar närvaro av lärt prästerskap, av västeuropeiska kontakter och tidigmedeltida vardagsliv. Avseende fynd utmärker sig undersökningen genom att ha givit överlägset flest bevarade föremål av trä och läder.

Rapportprojektets titel har inspirerats av ett runben. Niklas är inte ett skandinaviskt namn, det är knutet till 300-talsbiskopen och helgonet S:t Nikolaus från Östrome. Till sammans med herretiteln "hærra" återger benets text "Herr Niklas" kanske namnet på en tidig prästperson, troligen från 1000-talets sista decennier.

Från ungefär samma tid är ett ben med blandad fornnordisk och latinsk text: frPAX-TEC, "Fr(iðr) Pax Tec(um)", frid vare med dig, en fridshälsning hämtad direkt ur den kristna mässan. Den korta anteckningen är Sigtunas äldsta latinska text.

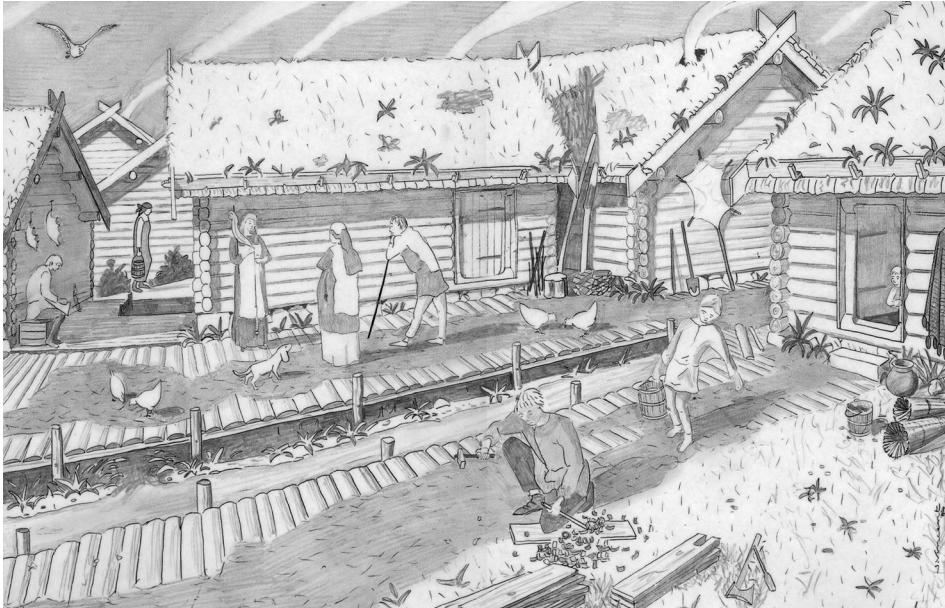
1000-talets andra hälft är en spännande tid i Sigtuna. Det är från den tiden vi känner de tidigaste namnen på missionsbiskopar i staden: biskop Osmund från England på 1050-talet följt av biskop Adalvard den yngre, som var knuten till stiftet Hamburg-Bremenstiftet, kring 1060. Det var runt denna tid som de bägge runbenen ristades.

Av platsens runtexter med anspelningar på prästerskap samt ett kristet träkors och en vaxtavla som man fört anteckningar på, anar vi närvaron av lärda personer som kan ha varit knutna till kyrkan. Kanske anar vi detsamma i fyndet av ett syllabarium, ett undervisningsredskap som använts vid inläring av runalfabetet.

Figur 1.
Runbenet med texten "Herr Niklas"; **hera : nikala...**
Foto: Sigtuna museum. Runtolkning: Helmer Gustavson.

Figur 2. En tolkning av hur bebyggelsen och en av passagera mellan Stora gatan och sjöstranden i nuvarande kvarteret Professorn kan ha sett ut. Teckning: Jacques Vincent.

Vi ser västeuropeiska anknytningar på platsen från och med 1000-talets första hälft. Under väggen till ett hus gömde någon en liten skatt med 156 silvermynt, de allra flesta tyska. Från det Tysk-Romerska kejsardömet kommer också fynd av förgyllda och emaljerade spännen.

Figur 3. En del av utgrävningsschaktet med den bastanta syllstensgrunden till ett hus från 1000-talet. Foto: Sigtuna museum.

Från den allra tidigaste fasen, på 970- eller 980-talet, ser vi närvaron av äldre seder. Från den tiden kommer flera torshammare, som annars är en sällsynthet i Sigtuna. Den tidsresa vi gjort i kvarteret Professorn illustrerar en dramatisk utveckling från gamla seder till nya, språnget mellan vikingatid och medeltid. Just det skifte som vi anar i det oväntade skiftet mellan runor och latinska bokstäver på ett av runbenen.

Under innevarande år arbetar tre projektanställda arkeologer med projektet, Anders Wikström, Johan Runer och Olle Heimer. De reder ut tomternas utseenden och funktioner och fastslår dateringar för de olika byggnadsfaserna, från slutet av 900-talet och upp till 1300-tal. När det arbetet är gjort knyter vi ihop spåren av verksamheter till hus och miljöer så att vi får en tydlig bild av vad som skett på platsen över tid. Sedan publiceras alltsammans i en rapport i bokform.

Projektet genomförs med hjälp av fondmedel från Berit Wallenbergs Stiftelse och medfinansiering från Sigtuna museum via medverkande personal, och det utförs i samarbete med Institutionen för arkeologi och antikens historia vid Lunds universitet.

*Figur 3 upptill på sidan. Närmast Stora gatan var kulturlagren nära tre meter tjocka med husrest på husrest staplade på varandra, det mesta lagrat under en period av ungefär 300 år.
Foto: Sigtuna museum.*

*Figur 4 till höger. Arkeologer arbetar vid lämningar av ett tidigmedeltida staket.
Foto: Sigtuna museum.*

